

יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע", וגומר. ומעשר בכלל כל הקדשים הוא?

אלא, לפי שנאמר "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", אם כתבה התורה מקרא זה בלבד, היה משמע לאסור כל תמורת הקדשים: קרבן יחיה, קרבן ציבור, וקרבן מזבח, וקרבן בדק הבית, ודבר שבא חובה, (621) ולקמן יבואר. וכיון שהיה משמע כן, לפיכך תלמוד לומר "לא יבקר", למעט קרבן ציבור וקדשי בדק הבית ודבר שאינו בא בחובה.

ואיך נדרש מ"לא יבקר"? אמר רבי שמעון: והלא מעשר בכלל כל הקדשים היה, ולמה יצא? לומר לך: מה מעשר קרבן יחיד הוא, וקרבן מזבח הוא, ודבר שבא בחובה הוא, ודבר שאינו בא בשותפות הוא [מבואר במשנה], ועושה תמורה. אף כל קרבן יחיד וקרבן מזבח ודבר שבא בחובה

יג-ב ודבר שאינו בא בשותפות, עושה תמורה. ונתמעטו קרבן ציבור והשותפין, וקדשי בדק הבית ודבר, שאינו בא בחובה.

רבי חולק וסובר, שלא צריך למעט כל אלו מההיקש למעשר בהמה. לפי שאפשר למעט קרבן ציבור והשותפין ממה שנאמר "לא יחליפנו ולא ימיר" בלשון יחיד, כמבואר במשנה. וכן אפשר למעט קדשי בדק הבית

מ"קרבן", כמבואר לעיל, ודבר שאינו בא בחובה יבואר לקמן שנתמעט מטעם היותו קרבן ציבור.

הילכך, רבי אומר: למה יצא (622) מעשר מעתה, לידון ב"תמורת שמו" וב"תמורת גופו". (623)

כלומר, (624) מעשר בהמה יצא משאר כל הקדשים ב"דבר חדש", הנקרא "תמורת שמו". שאם טעה האדם המונה את הצאן ומעבירם תחת השבט, וקרא למי שיצא עשירי "תשיעי", ולזה שיצא אחד עשר קרא "עשירי" — כולם קדושים!

זה שיצא עשירי, הרי הוא קדוש בקדושת מעשר בהמה, הואיל והוא יצא עשירי, למרות שקרא לו "תשיעי".

זה שיצא אחד עשר, קדוש בקדושת שלמים הואיל וקראו עשירי, אף על פי שהקריאה היתה בטעות, שאינו עשירי. והלכה זו נלמדת [בכורות ס ב] ממה שאמרה התורה בפרשת מעשר [שם] "וכל מעשר", וחידוש מיוחד הוא במעשר בהמה, ואינה בכל הקדשים, והוא הנקרא "תמורת שמו".

וכיון שיצא מעשר לדון בדבר החדש, ב"תמורת שמו", לכן הוה אמינא שאין לך

[ראה הערה הבאה] והשארנו את הגירסא שבדפוס.

624. מבואר על פי פירוש השני של רש"י, ורש"י מעיד שהוא הפירוש העיקרי. והוא הפירוש הראשון של תוס' ד"ה לדון. ולפי פירוש זה מתפרש המשך הגמרא "ולומר לך", שאינו לימוד חדש ["קרבה" ו"אין קריבה",

621. גירסת רש"י והשיטה מקובצת.

622. גירסת השיטה מקובצת.

623. יש כאן כמה גירסאות ברש"י [ועיין הגהות הב"ח] ובתוס', ובשיטה מקובצת, וברבינו גרשום, וקשה לעקוב על הגירסא האמיתית, ואיזו גירסא מתאימה לפירוש השני של רש"י

לשאר התמורות, הקרבות בקדושת הקרבן שהומרה בו], ותרעה עד שתפול בה מום ותאכל לבעלים, כמבואר לקמן במשנה [כא א]. ולעיל [ה ב] נלמד מגזירה שוה מבכור.

ב. **תמורת שמו נגאלת**, נפדית כשיפול בה מום, שהרי שלמים היא, ושלמים נגאלים.

ואילו **תמורת גופו אינה נגאלת** כשהיא בעלת מום, ופדיונה לא נתפס בקדושה (625) [בניגוד לשאר קדשים בעלי מום שפדיונם נתפס בקדושה והן יוצאין לחולין]. כמו שכתוב [שם] בפרשת מעשר "הוא ותמורתו יהי קודש לא יגאל".

ג. **תמורת גופו חלה על דבר הראוי להקרבה, ועל דבר שאינו ראוי להקרבה**, כגון בעל מום, כשם שמעשר חל על בעל מום, כמו שנאמר [שם] "לא יבקר בין טוב לרע". (626) ואיזה קדושה חלה על בעל מום? שהוא

בו אלא חידושו, והלכך אין בו לגמרי דין "תמורת גופו" [והוא התמורה הרגילה שמעמיד בהמת חולין אצל בהמת קדשים, ואומר "זו תמורת זו", ונקראת "תמורת גופו" להבדיל בינה ובין "תמורת שמו"]. כמו שיבואר לקמן בגמרא, ש"דבר שיצא לידון בדבר חדש, אין לך בו אלא חידושו", לפיכך, החזירתו התורה לכלל כל הקדשים, וכתבה בו "תמורת גופו".

לומר לך, דרך אגב מבארת הברייתא, איזה חילוקי דינים יש בין "תמורת שמו" ל"תמורת גופו" במעשר בהמה.

א. **תמורת שמו קריבה**, בתורת קרבן שלמים. כמו שדרשינן [בכורות סא א] ממה שנאמר בפרשת שלמים [ויקרא ג] "אם מן הבקר", לרבות "אחד עשר" לשלמים — ואילו **תמורת גופו אינה קריבה** כלל [בניגוד

והקשה הגר"ז על דברי רש"י: למה לו לומר שהתמורה חלה על בעל מום מפני שדינו כמעשר היות ו"תמורת גופו" היא כקרבן עצמו, הלא כל התמורות בכל הקרבנות חלות על בעל מום?

ועוד הקשה: מה הדמיון בין התמורה לקרבן מעשר עצמו? הלא מה שחלה קדושת מעשר על בעלת מום הוא משום שאסרה התורה לבקר בין טוב לרע, ואם יצא רע, דהיינו בעל מום, בעשירי — קידשתה התורה [כשם שחלה קדושה על ולדות קדשים בעלי מום].

כלומר, האיסור להקדיש בעלי מום, וכן המניעה בקדושתן קדושה גמורה, הוא רק בקדושת "פה", ולא בדבר שקדושתו באה מאליה. ואם כן, איך שייך לומר שגם תמורתו, הקדושה בקדושת פה, תחול על בעל מום [לולי הדין שגם תמורה חלה על בעל מום]? ועיינין שם

"נגאל" ו"אין נגאל" "ראוי" ו"אין ראוי", אלא סיכום כללי של כל ההבדלים בין תמורת שמו לתמורת גופו. וכך מבואר בשיטה מקובצת בהשמטות. ופשוט הדבר, מפני שאין שום צורך ללימוד כללי מיוחד לכל פרטי ההלכות, שהרי לכל הלכה והלכה יש לימוד בפני עצמו כמבואר ברש"י, וגם ההלכה ש"תמורת שמו חלה על אינו ראוי" — אינה מטעם לימוד אלא משום "סברא", כמבואר ברש"י.

625. רש"י לעיל ה ב.

626. כן כתב רש"י.

אבל רבינו גרשום כתב: דכתיב "לא ימיר אותו טוב ברע", היינו בעל מום. כלומר, בתמורה אמרה התורה [מבואר לעיל ט א] שהיא חלה על בעל מום.

ומתרצינן: אין! משום דאמרינן: מאי דרבי, הדין שחידשה בו התורה — רבי, ומאי דלא רבי — לא רבי!

ודנה הגמרא: והא, מהיכא תיתי? מנין לך לומר סברא זו, הרי אינה מן המדות שהתורה נדרשת בה? וחזרת הקושיה: למה חזרה התורה וכתבה דין תמורת גופו במעשר?

ומתרצינן: אמר רב הונא בריה דרב יהושע: משום דהוה דבר הבא לידון בדבר החדש — ואין לך בו אלא חידושו בלבד. (628) לכן הוצרכה התורה לרבות בו גם "תמורת גופו" (629).

שנינו בברייתא שרבי שמעון למד ממעשר שרק דבר הבא בחובה — עושה תמורה. מבאר הגמרא מה הוא דבר הבא בחובה, ואת מה בא למעט.

נאכל בקדושת מעשר, שלא ישחט באיטליז ולא ישקל בליטרא, (627) כמבואר לעיל [ה].

ואילו תמורת שמו אינה חלה אלא על דבר הראוי בלבד, ולא על בעל מום. שהרי שלמים היא, ודינה כשאר קדשים, שאינם קדושים קדושה גמורה כשהוקדשו בהיותם בעלי מום.

ועתה חזרת הגמרא לעיקר דברי רבי, שהואיל וחידשה התורה במעשר דין "תמורת שמו", הוה אמינא שאין בו דין "תמורת גופו" [אשר על כן הוצרכה התורה לחזור ולומר בו דין תמורת גופו]:

אמרי, וכי משום דרבי רחמנא [התורה ריבתה] והחמירה בו דאית ביה "תמורת שמו" — איגרועי איגרועי, יהיה דינו גרוע [קל] משאר קדשים, ולא יהיה בו דין "תמורת גופו"?!

תירוצו באריכות.

627. כן כתב רש"י. והקשה הגרי"ז: למה אינו מפרש כפשוטו, שקדושתה היא לגבי גיזה ועבודה? ועיין שם.

אבל מדברי המסורת הש"ס המציין לגמרא שבועות [כה ב] משמע שמפרש מסקנת הגמרא שהוא הכלל האחד עשרה. וכן כתב שם הרמב"ן.

629. תמצית פירוש הראשון של רש"י [על פי הברכת הזבח]:

רבי למד מההיקש למעשר בהמה דין נוסף, שרק "תמורת גופו" חלה על דבר שאינו ראוי, ולמעט תמורת שמו שאינה חלה על דבר שאינו ראוי. ועל לימוד זה מקשה הגמרא: למה לא תחול "תמורת שמו" על בעל מום, הרי "כל שכן" הוא, שהרי החמירה התורה במעשר בהמה שחלה תמורת שמו, דבר שאינו כשאר הקדשים, ואם כן תחול אפילו על בעל מום? ומתרצינן: "מאי דרבי — רבי", והתורה לא ריבתה במה

628. מלשון הגמרא ומפירושו רש"י את קושית הגמרא לא מבואר אם היא המדה האחת עשרה של שלוש עשרה המדות שבברייתא דרבי ישמעאל "דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, אי אתה יכול להחזירו לכלול עד שיחזירנו הכתוב לכלול בפירוש". וכן לא נתבאר הטעם שרבי שמעון לא דרש לפי מדה זו, אלא לפי מדה השמינית "כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא".

עולה באותן המעות, כמבואר לקמן [כג ב]

—

ועל אותה עולה שאינה חובה אמר רבי שמעון שאינו עושה תמורה, מחמת שנתמעט ממעשר הבא בחובה.

נחלקו תנאים [לקמן כ ב] על אותן מותר המעות — מה עושין בהן. חכמים סוברים: יפלו לשופרות [תיבות שהיו בעזרה ששם נותנים מעות הקדש, תיבה תיבה ויעודה, והתיבה השמינית מיועדת למותר חטאת ואשם] ומהם יקנו "עולת ציבור". ואילו רבי אלעזר סובר: הבעלים עצמן מביאין בהן עולה, ולא לשם עולת חובה, אלא לשם דורון והם "עולת יחיד" (631).

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: לרבי שמעון דאמר "דבר הבא בחובה" — וכי רק עולת חובה, כגון: עולת מצורע זבים ויולדת, היא דעבדה תמורה, הא עולת נדבה שנתנדב לשם דורון — לא עבדה תמורה?!

אמר ליה רבא: עולת נדבה נמי — כיון דקבלה עליה להקריבה (630) לכן, עבדה תמורה —

ולא נצרכה למעט עולת נדבה, אלא למעט עולה הבאה מן המותרות, כגון: אשם שניתק מהקרבה [תמורת אשם, ולד אשם וכו'], ודינו שהוא רועה עד שיפול בו מום, וימכר ומדמיו מקריבין עולה. וכגון: הפריש מעות לחטאתו ואשמו, וניתותרו המעות — מביא

— רבי, ומאי דלא רבי — לא רבי" כלומר, שאם התורה לא היתה כותבת תמורת גופו לגבי מעשר, היינו אומרים שלא שייך בו "תמורת גופו".

ב. מחמת הלשון "מהיכא תיתי". שהרי התרצן תירץ שיש סברא לומר שהוא גרוע ואינו כשאר הקדשים, והיה לו להמקשן לומר: "במה הוא גרוע", ולא "מהיכא תיתי" שמשמעה "הבא לי ראה לדרשה זו". ולפי פירוש השני מבואר היטב, שהגמרא מקשה "וכי מצינו עוד מקום בתורה שדרשינן דרשה כזו".

630. ואף על פי שלא קיבלה על עצמו בתורת נדר, ולא אמר "הרי עלי", אלא "הרי זו" — נקראת כאן "קיבלה עליה". כלומר, אחרי שנעשה "התחייבות".

631. ויש חילוקי דינים בין עולת צבור לעולת יחיד, כגון: לגבי נסכים וסמיכה, ועיין שם במשנה.

שכתבה "הבקר" בפרשת שלמים אלא דבר הראוי לשלמים ולא לבעל מום. ומקשינן: "מהיכא תיתי" לומר כן? ומתרצינן: כיון שהוא דבר חדש, אין לך בו אלא חידושו. כלומר, חלות "תמורת שמו" אינה אלא בצורה מצומצמת ולא על בעל מום.

ועל פירוש זה מקשה רש"י שתי קושיות: א. מה שמרכינן ממה שנאמר בפרשת מעשר בהמה "וכל מעשר בקר וצאן" לרבות תמורת שמו, היינו על עצם חלות קדושת "תמורת שמו", וקדושה זו יכולה לחול אף על בעל מום, ואם כן, מה תירצה הגמרא "מאי דרבי רבי" בפרשת שלמים לגבי דין הקרבה? הלא מה שריבתה התורה מ"הבקר", היינו ש"תמורת שמו" קרבה, ויש בכך חידוש, שהרי "תמורת גופו" אינה קרבה. כלומר, מה השייכות של הריבוי לענין הקרבה שאינה בבעל מום להריבוי לעצם חלות הקדושה השייך אף בבעל מום?

אבל לפי פירוש השני לא קשה, מפני שלפירוש זה היה "הוה אמינא" שלא תחול כלל "תמורת גופו", ועל כך אמרה הגמרא "מאי דרבי

על כן, מבררת הגמרא:

מאי קסבר רבי שמעון, הממעט עולה הבאה מן המותרות מדין תמורה?

אי קסבר כמאן (632) דאמר מותרות לנדבת ציבור אזלי, קשה: פשיטא דלא עבדה תמורה, דהא אין תמורה בקרבן ציבור, ולמה צריך למעטה מדרשה בפני עצמה?! (633)

אלא, רבי שמעון סבירא ליה כמאן דאמר מותרות לנדבת יחיד אזלי. והלכך, לא נתמעטה מטעם שאין תמורה בקרבן ציבור, אלא משום שאינה באה בחובה.

ומקשינן: מאן שמעת ליה האי סברא, מי הוא המשמיענו סברא זו? הלא רבי אלעזר הוא (634), וקשה, הא שמעינן ליה בהדיא, הרי שמענו אותו במפורש, שהוא סובר, דעבדה תמורה —

דתניא, ששינינו ברייתא: עולה הבאה מן המותרות עושה תמורה, אלו הם דברי רבי אלעזר?

ומתריצין: אכן, רבי שמעון — סבר ליה כוותיה בחדא, סובר כרבי אלעזר בדין אחד, ופליג עליה בחדא, וחולק עליו בדין אחר —

סבר (635) לה כוותיה בחדא, במה שרבי אלעזר סובר, דמותרות לחובות יחיד אזלא. ופליג עליה בחדא, דרבי אלעזר סבר: עולה הבאה מן המותרות עושה תמורה, לפי שהיא קרבן יחיד, ואילו איחו, רבי שמעון עצמו, סבר: אין עושה תמורה, לפי שאינה דבר הבא בחובה, ונתמעטה מההיקש למעשר.

למדנו לעיל [ט א] שרבי יוחנן סובר בדעת רבי שמעון שקרבן שהומר עליו — אין חוזרין וממירין עליו. ושם האריכה הגמרא באיבעיות רבי אבין לפי דעה זו. אחד מאופני האיבעיא הוא, בהפריש אשם להתכפר בו, והומר עליו, ועליו כבר אי אפשר לחזור ולהמיר, אלא שאבד ונתכפר בקרבן אחר, ושוב נמצא וניתק אשם זה לעולה — והאיבעיא היא אם חוזרין וממירין עליו הואיל והוא קדושה אחרת ונתחלפה קדושתו מאשם לעולה ועל אותה קדושת עולה החדשה עדיין לא המירו, או שמפני שכבר הומר בו באותו הגוף — אין חוזרין וממירין עליו.

ועתה, לפי מסקנת גמרתנו, קשה: מה האיבעיא כלל, הלא ודאי שאין ממירין עליו לדברי רבי שמעון, מחמת היותו "עולה

632. גירסת השיטה מקובצת.

633. האחרונים מקשים מגמרא זו על שיטת הרמב"ם שדין צבור והשותפין שאינם עושין תמורה, היינו דוקא שלא חלה התמורה, ומכל מקום לוקין, אם כן קשה: מהי קושית הגמרא, הלא יתכן שלכן ממעטה רבי שמעון מההיקש

למעשר בהמה, כדי לפטור את הממיר ממלקות בנוסף על אי חלות התמורה, כשם שאין לוקין על תמורת בדק הבית?

634. גירסת הגר"א והרש"ש.

635. גירסת השיטה מקובצת.

הבאה מן המותרות?"

הסובר כמותו [לדעת רבי יוחנן], דאמר אין ממירין וחוזרין וממירין בגוף אחד וקדושה אחת, וגם סבירא ליה כרבי אלעזר דאמר עולה הבאה מן המותרות — עושה תמורה, אליבא דתנא ההוא יש למיבעיא: מהו שיחזור וימיר בו. האיבעיא הראשונה היא, ב"שני גופין וקדושה אחת", והינו: הפריש אשם להתכפר בו והמיר בו והומם וחיללו על אחר — מאי? האם חוזרין וממירין עליו, הואיל וגוף אחר הוא, או שאין חוזרין וממירין לפי שקדושה אחת היא —

ואם תימצוי לומר הואיל והוא קדושה אחת לא (638) ממירין, אלא, מיבעיא ליה, ב"שתי קדושות וגוף אחד", והיינו, נתכפר באשם אחר ונמצא ראשון האבוד וניתק לעולה, מאי? האם חוזרין וממירין עליו, הואיל וקדושה אחרת היא, או שאין חוזרין וממירין לפי שגוף אחד הוא.

ומסקינן: תיבעי! תשאר האיבעיא, (639) ולא נפשטה!

אי הכי, שאין ממירין על עולה הבאה מן המותרות — הא (636) דבעיא רבי אבין: הפריש אשם להתכפר בו והומם וחיללו על אחר (637) ונתכפר [כלומר, או שלא הומם, אלא שנאבד ונתכפר] באשם אחר, וניתק זה לעולה — מהו שיחזור וימיר בו?

וקשה, אליבא דמאן, לשיטת איזה תנא איבעיא ליה לרבי אבין? אילימא אליבא דרבי שמעון, שלשיטתו אמר רבי יוחנן שאין חוזרין וממירין בגוף אחד וקדושה אחת —

איך יתכן לומר כן, הרי רבי שמעון ממועשר ילפינן, למד מההיקש למעשר שעולה הבאה מן המותרות אינה עושה תמורה כלל? ומה איבעיא ליה?

ומתריצין: רבי אבין הכי קמיבעיא ליה: אי משכחת, אם ימצא תנא דקאי כרבי שמעון,

הדרן עלך הכל ממירין

639. והוא לשון הירושלמי, כמו "תיקו" בלשון הבבלי.

וכתב הרב המעילי בשיטה מקובצת: כאילו אמת "תתעורר לשאול לחכמים רבים, [עד] אשר תעמוד בו על האמת".

636. גירסת השיטה מקובצת.

637. גירסת השיטה מקובצת והגר"א על פי רש"י.

638. גירסת השיטה מקובצת והב"ח.